

Posudek rigorosní práce Daniely Břízové na téma:

The transmission of cultural and artistic influences in the fourteenth century with an emphasis on the cultural relations between Bohemia and England.

Katolická theologická fakulta Karlovy university, Ústav dějin křesťanského umění

Posuzovatel Karel Otavský

Ústředním bodem předložené práce je otázka předpokládaných českých vlivů na londýnské dvorské umění a kulturu v souvislosti s manželstvím Richarda II. s Annou Českou, dcerou Karla IV., jež bylo uzavřeno v lednu 1382 a trvalo do královniny smrti v roce 1394. Volbu tématu lze jen uvítat, neboť tento královský sňatek, jenž je v Anglii součástí národní historie a opakovaně předmětem historického bádání, běžně vnímáme u nás jako vedlejší záležitost, zastíněnou důležitějšími historickými událostmi. Bylo to zřejmě také studium v Anglii, které Danielu Břízovou přivedlo na myšlenku zabývat se česko-anglickými vztahy v pozdním středověku, a navíc jí poskytlo jedinečnou možnost se zvolenému tématu do hloubky věnovat. Zdejšímu čtenáři autorka nejen připomíná řadu významných památek anglické knižní, nástěnné a deskové malby 14. století, ale zprostředkovává – byť jen ve výseku – představu o neobyčejně šíři badatelského zájmu věnovaného v Anglii obecně historické problematice.

Po odborné stránce práce prozrazuje složitost problematiky, která počínaje devatenáctým stoletím začala přerušovat hranice dějin výtvarného umění a je dnes vnímána v širokém kulturněhistorickém kontextu jako „dvorské umění“. Již její titul prozrazuje, že koření ve vědomí situace, která v určitých otázkách posouvá tradiční dějiny výtvarného umění do pozice mezioborové disciplíny a vede k uvolňování jejich hranic nejen směrem k obecné historii, což je samozřejmé, ale i k literatuře, hudbě, materiální kultuře či kulturní nebo církevní historii, teologii atd. Jako způsob praktického uchopení a popisu takto komplexního, „více-oborového“ tématu - vedle umění tu jde o dynastická spojení, mecenášství, migraci umělců nebo specifické formy a podmínky dvorského umění v Londýně, Praze či Paříži, - se kandidátka rozhodla rozložit obsah práce do čtyř uvnitř dále členěných oddílů, odpovídajících zhruba jednotlivým aspektům: V prvním obecně představuje tři české Lucemburky a krále Richarda (1.1-4); druhý věnuje nástinu internacionální dvorské kultury a jednotlivě dvorům Eduarda III., Richarda II. a Karla IV. (2.1-5); ve třetím podává přehled

anglického malířství 14. století se zvláštním zřetelem k recepci vnějších vlivů (3.1-3). Těžištěm posledního oddílu jsou dvě závěrečné kapitoly věnované královně Anně (4. 2), kterým je z nejasných důvodů předsunuto pojednání o předtím již zmiňovaném rukopisu *Liber regalis* z kapitulní knihovny ve Westminsteru (4.1), obsahově navazující na předcházející oddíl.

Zatímco první dva oddíly a závěr jsou historické resp. kulturněhistorické, je ústřední část práce, tj. třetí oddíl a první dvě kapitoly posledního oddílu, věnována umělecko-historické problematice. Při odděleném pojednání umělecko-historické a kulturněhistorické problematiky vystupují ovšem do popředí jejich rozdíly pokud jde o jejich předmětnost, způsob vnímání, zkoumání a presentování, tedy rozdíly běžně překonávané konkrétní obsahovou provázaností, která v předložené práci není vždy zřejmá. Popsaná dvojakost se promítá i do celkového charakteru jednotlivých kapitol.

Umělecko-historické části, se kterými chci začít, prozrazují autorčinu větší koncentrovanost, samostatnost i vědomé úsilí o metodicky čisté zpracování náročného tématu, spojené s kritickým uvažováním o metodických krocích a jejich možnostech. Otázku přenosu uměleckých idejí z Čech na dvůr Richarda II. posuzuje Daniela Břízová v širším rámci vlivů kontinentálních center na insulární umění během 14. století, jak je zachycuje především bohatá lokální historická a umělecko-historická literatura. Díky pečlivému sledování odborných názorů na diskutovaná díla, od něhož možná byl na začátku očekáván významný příspěvek ke dnešní diskusi, se práce nechtěně stala i zajímavým materiálem pro dějiny umělecko-historického bádání. Je přirozené, že než padl pohled několika badatelů na Čechy, byla ve všech pádech skloňována Paříž, Itálie, Vlámko, Německo. Zvláště ilustrativním se ukázal zejména zevrubně pojednaný wiltonský diptych Richarda II. (str. 95-113), o němž bylo v minulosti vysloveno nejvíce různých, vesměs kompetentních, jinak ale nepodložených názorů. Podaná zajímavá revise výsledků „nutně subjektivních“ znaleckých či slohově kritických postupů zde znovu ukazuje, že se slohovými pojmy je nutno pracovat s vědomím nejen jejich stupně obecnosti, ale i konkrétního materiálu, který v daném případě tvoří jejich obsah. A tím může být jednou Mistr Theodorik, jednou bible Václava IV. (str. 111). Nutno ovšem podotknout, že s opatrností je třeba přistupovat i k „nutně k spolehlivým“ informacím z mimouměleckých zdrojů. V této části se nemohu ubránit dojmu, že při svědomitém vyhodnocování názorů příslušných autorů si autorka nechává příliš málo prostoru pro vlastní hodnocení diskutovaných uměleckých děl.

K těmto kapitolám připojuji následující připomínky a upozornění:

- Str. 76: French king Jean le Bel: správně le Bon.
- Str. 77 pozn. 432/3 a str.; 78, pozn. 443, WALTHLEY: správně asi WATHEY.
- Str. 96 a pl. 101: na látce objednané zřejmě v Itálii zůstal přehlédnut jelen.
- Str. 97 (pl. 78): „... crowned with a wreath of flowers“: nejde o věnec, ale buď *cercle/cècle* nebo spíše o *chapell*, jak jsou tyto druhy čelenek uváděny ve francouzských inventářích (K.O. 1992, 135).
- Str. 104: Passavant nejprve srovnával diptychon s Fra Anglicem a Rossellim (oba 15. stol.), pak mění názor: DB: „he renounces this possibility for documents prove its later date“: správně „earlier date“ (ca. 1395).
- Str. 106: „Grassi at?? / in ?? Bergamo (pl. 149): správně: pl. 104.

První a druhý oddíl dávající práci historickou a kulturně historickou dimensi představují jakousi „vědomostní základnu“ pro uměleckohistorickou část a pro další bádání. Jak již bylo řečeno, je souvztažnost těchto od sebe poměrně značně odlišných obsahových rovin ne zcela lehce vnímatelná, pro jejich nedostatečné obsahové propojování naznačené jen tu a tam v nadpisu či závěrečné větě. Texty tak nabývají charakteru izolovaných přehledů vyžadujících jinak nepotřebnou úplnost a odvádějících tak od tématu. Formulování přehledů je krom toho obtížné a vyžaduje velkou pozornost, má-li se autor vyvarovat zavádějících simplifikací, nepřesných či chybných formulací.

Negativním příkladem toho jsou bohužel úvodní kapitoly prvního oddílu věnované osobnostem králů Jana, Karla IV., Václava IV. a Richarda II.:

- Mocný král Filip Sličný líčený přehnaně jako všemocný hybatel ve skutečnosti „nedal“ budoucímu císaři Jindřichu VII. za ženu dceru vévody Brabantského (str. 10); toto manželství bylo uzavřeno roku 1292 jako zpečetění konečného smíření mezi Brabantskem a Lucemburskem, poraženým roku 1288 u Worringen.

- Tvzení „The French king achieved his goal to install a loyal pro-French candidat“ je mylné: Balduin Lucemburský se sice předtím stal Filipovým příčiněním trevírským arcibiskupem; při volbě 1308 se však postavil, stejně jako oba další „Filipovi“ porýnští arcibiskupové, proti jeho kandidátu, Karlu z Valois. Následovalo hluboké zneprátelení obou rodů, jež skončilo až zásluhou Jana Lucemburského roku 1322.

- Ne zcela přiléhavé je charakterizování politiky Filipa Sličného vůči Římské říši jako snahy „to subordinate the Holy Roman Empire“ (str. 9), i když Jiří Spěváček mluví

volně o plánech na *ovládnutí* impéria. Nuancovaně je situace popsána Josefem Šustou (Počátky Luc. 1919, 3-6).

- Se znalostí průběhu frankfurtské dvojvolby v roce 1314 nelze říci, že Římská koruna byla „*seized*“ Ludvíkem Bavorem (str. 13), který byl zvolen právě jako kandidát lucemburské strany.

Pokud jde o Jana Lucemburského, překvapuje, že autorka zohledňující i literaturu a hudbu přešla mlčením *Guillaume de Machaut*, který po léta patřil k Janovu doprovodu a oslavil jej v alegorické básni *Le Jugement dou Roy de Behaigne*. V souvislosti s kapitolou věnovanou Karlu IV., jejíž značná část se týče jeho kontaktů s Eduardem III., by ji měl v Karlově autobiografii zaujmout obšírný popis pařížského pobytu exilované anglické královny s o dva roky starším princem Eduardem, s nímž se již tehdy musel velmi dobře seznámit (*vita Caroli*, kap. III.) . Byl svědkem Eduardovy svatby s Filipou Henegavskou, neteří své manželky Blanky z Valois a znovu se s ním setkal v Amiens roku 1329 u příležitosti jeho lenní přísahy jako držitele Aquitanie Filipu VI. (Šmahel 2006. str. 33. 183). Neměl by zde také chybět pokus o vystižení a vysvětlení Karlova zajímavého distancovaného postoje vůči expandující Francii.

Řada drobných věcných nedostatků zde bohužel pokračuje:

- Český princ Václav nepřijal ve Francii jméno Karel „in honour of the French king“ (str. 18), ale Karel Sličný mu je dal při biřmování jako jeho kmotr (*Vita Caroli*, kap. III).

- Petr Roger de Rosier (str. 19), tehdy opat kláštera ve Fécamp (arcibiskup v Sens až 1339!), byl imponujícím, u dvora oblíbeným kazatelem, nikoliv ale Karlovým učitelem. Jako *clericus et doctor Caroli* je v účtech jmenován Jean de Vivier (K.O. 1992, 101).

- Sedm italských měst, která Karel v zastoupení svého otce krátce spravoval, nebyla „conquered“, ale jednalo se o signorie získané politickým jednáním (str. 19).

- Zcela chybný je údaj „... Charles had, in 1336, arranged the marriage of his fourteen-years old brother to Margarete Maultasch of Tyrol“ (str. 20). Sňatek byl dojednán králem Janem a Jindřichem Korutanským a uzavřen 16. září 1330.

- „... deceased king Lewis“ (str. 21): správně „emperor Lewis“

- „... he was previously proclaimed a heretic“ (str. 21): správně „he was anathematized“.

Těžiště textu věnovaného Václavu IV. spočívá v charakterizování panovníka a jeho politiky související se schismatem, jejíž součástí byl také až překvapivě stručně pojednaný sňatek jeho polosestry Anny s Richardem II. Detailnějšího pojednání této pro práci klíčové události včetně udání doby se trpělivý čtenář dočká v samém závěru práce. Do této kapitoly by rozhodně patřily zmínky o obou Václavových cestách do Francie, zvláště první, podniknuté ještě společně s Karlem. Bylo by zde také vhodné místo pro hlubší zamyšlení nad jistou podobností Václavovy povahy a osudu s Richardem II. (1.4), kterého kandidátka opakovaně porovnává s o generaci starším Karlem.

K oběma panovníkům se autorka znovu vrací ve druhém oddíle věnovaném problematice dvorského umění (2.4 s 2.5), kde pokračují drobné nepřesnosti, počínající tvrzením, že Richard II. „adopted principles of Renaissance culture“ (str. 51):

- V poznámce 404 je bibliografická zkratka SAUL 1999, zatímco v seznamu literatury SAUL 1999a.

- Zbytečně zpřesněný údaj, že Karel „obtained the whole skeleton of the protomartyr St. Vitus“ (str. 57) neodpovídá skutečnosti. Jak uvádí sám Karel, byly ostatky již při otevření hrobu v Pavii nalezeny stářím zčásti zpráchnivělé (Podlaha 1903, 44, 45; s drobnou nepřesností K.O. 2010, 217). Sv. Vít pochopitelně není protomartyr.

- Heidelberský kodex s Karlovým rodokmenem v Národní galerii nelze označit jako „transcript“ nástěnné malby (str. 59).

- Uložení svatováclavské koruny v dnešní „korunní komoře“ není ve středověku doložené.

- LINDLEY 1997 (pozn. 380 a řada dalších) chybí v literatuře: Zřejmě je to LINDSAY. Kde je chyba?

- V pozn. 409 citovaný Jan Erazim Vocel 1845 chybí v literatuře.

Masivní výskyt nepřesností v částech týkajících se především české problematiky posiluje dojem, že práce vznikla spojením částí, jimž se autorka věnovala v různých dobách a snad s i různou intenzitou zájmu. To jistě není chyba, ale takto vzniklé obrovské „super-téma“ vyžaduje jisté vytrvání, na něž zřejmě zatím nebyl čas. Předložené výsledky dosavadního bádání Daniely Břízové je tedy nutno považovat za dílčí, což také relativizuje důležitost předloženého manuskriptu, který je ve své dnešní podobě těžko publikovatelný. Významnou část práce na díle, které by mělo více

zohlednit francouzské dvorské umění jako společný vzor pro západní Evropu a zpracovat výsledky francouzské a německé literatury, má autorka teprve před sebou.

Další postup by mělo naznačit obhajovací řízení, k němuž Danielu Břízovou s výhradami doporučuji.

Černošice dne 7. května 2014

Dr. phil. hist. Karel Otavský